

FAKE NEWSY
I DEZINFORMACJA
W KAMPANIACH
WYBORCZYCH
W POLSCE
W 2019 ROKU

RAPORT Z OBSERWACJI

*Fake newsy i dezinformacja w kampaniach wyborczych w Polsce w 2019 roku
- raport z obserwacji.*

© Helsińska Fundacja Praw Człowieka
Warszawa 2020

Partner projektu: SentiOne

Tekst: Agnieszka Mikulska-Jolles
Redakcja: Justyna Chmielewska
Konsultacje: dr hab. Dorota Hall
Skład: Yesyoucan Studio

SPIS TREŚCI

Executive summary	2
Zakres i metoda obserwacji kampanii wyborczych.....	5
Migracje i tematyka LGBT w programach ugrupowań politycznych	7
Fake newsy i dezinformacja – wyjaśnienie pojęć	11
Dezinformacja w kampaniach wyborczych w 2019 roku	12
Wokół tematu LGBT	12
Migracja i uchodźstwo	19
Podsumowanie.....	23

EXECUTIVE SUMMARY

Introduction: goals and methodology

Since 2018, the Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR) has been monitoring election campaigns. In 2018, we analysed the social media channels of candidates running in local elections in Poland's ten biggest cities, focusing primarily on xenophobic statements and hate speech against migrants. During subsequent campaigns in 2019, before European and Polish Parliament elections, we focused on fake news and disinformation campaigns around migration, refugee and LGBT+ issues, shared by candidates for deputies.

The decision to focus on fake news and disinformation was based on the previous monitoring in 2018, which revealed difficulties in verifying questionable content. Therefore, the aim was not only to track fake news, but also to gather a group of people interested in the issue of disinformation. The main communication platform of this project was the Facebook group "Truth or Fake News", whose members, in addition to tracking politicians' statements, shared knowledge about the phenomena of disinformation.. Therefore, monitoring of the campaigns in 2019 was partly done due to the activities of this group, and partly by HFHR staff supported by Internet monitoring tools (SentiOne, Google Alerts). For the purpose of this monitoring, we followed the definition of disinformation proposed by the European Commission: *Disinformation is understood as verifiably false or misleading information that is created, presented and disseminated for economic gain or to intentionally deceive the public, and may cause public harm*. Fake news was considered as one of the many tools used in disinformation campaigns.

Main findings

Social issues, such as the future of social transfers, health care and minimum wage dominated the election discourse in 2019. The topic of migration and refugees was much less popular in comparison to the year 2015 (when the previous parliamentary election took place), due to several reasons. First, the Polish government did not announce its activities in the field of migration policy and, in principle, did not actively participate in the attempts to find a common solution for Member States concerning the so called *migration crisis*. Consequently, there was no debate in Poland about shaping migration policy - at EU or at the national level. Furthermore, the issue of migration did not divide politicians significantly - leftists hardly addressed this topic at all, while right-wing groups softened their rhetoric towards migrants compared to 2015, demanding a "reasonable" migration policy. The secret reception of migrants - or the presumed willingness to receive them - was a mutual accusation formulated towards each other by various political groups, which was actually supported by the lack of a clearly defined state migration

policy and the increased influx of foreign workers in Poland. Analysing the appearance of the topic of migration and asylum in the 2019 election campaigns from the perspective of possible disinformation, one can notice the presence of narrative schemes regarding alleged threats associated with the presence of people from Muslim countries in Western Europe, mainly in Sweden, Great Britain or Germany. In particular, stories about the rise of the crimes and rapes of European women committed by migrants or refugees, *sharia* and *no-go zones* within some European cities were pushed by some politicians running for election. Statistical data on the number of migrants in Poland, especially Muslims, were also an area of speculation and wrong interpretations.

Simultaneously, the issue of LGBT+ was the most polarising subject of the public debate in 2019. It involved various actors, including politicians, high members of the clergy in the Catholic Church, journalists as well as some celebrities - actors, athletes and stars of television programs. The attitude towards LGBT communities established a clear dispute axis against which individual political groups were determined. This conflict was largely ideological in nature and consisted of the clash of various worldviews and visions of Poland, both in the sphere of morality or progressiveness, as well as in relations with the European Union. However, in addition to statements and opinions arising from the system of values or belief, i.e. those that cannot be assessed in the criteria of truth or false, political discussions also included statements containing hate, harmful stereotypes, myths and obvious lies - such as those about the relationship between homosexuality and paedophilia or presenting sex education as a tool of the "homosexual lobby" for influencing sexual orientation and gender identity of children. Using the term 'LGBT ideology' by some church officials and other political actors should be considered as spreading disinformation. In the colloquial Polish language "ideology" refers to false consciousness and someone's particular personal interest, therefore, the entwining the LGBT+ acronym with the word "ideology" was a rhetorical attempt to deprecate the LGBT+ community and their postulates. Even though these related primarily to ensuring equal rights and combating discrimination, during debates, they were fought with the imprecise but sinister slogan "LGBT ideology".

A common feature of anti-immigrant, anti-Muslim, anti-refugee narratives and that directed against the LGBT+ community was the presentation of these groups as a threat to social order, security, the culture and traditions of Poland and the Polish family. Some commentators on the political scene and researchers in election campaigns even claimed that in 2019 the term "LGBT" somewhat replaced the sinister figure of a refugee from 2015. Unlike refugees, however, the LGBT+ community - actually present and efficiently organized - had the opportunity to speak for itself in its own case, as well as reach for legal means when it was needed (e.g. in the case of attempts of distribution of stickers with the slogan Free Zone LGBT). Their demands were included in the election programs of political groups running in elections (Lewica Razem, Koalicja Obywatelska) and were openly supported by some politicians, journalists and public figures. Migrants and refugees - for many reasons - currently have no such social

and political capital in Poland. Important issues concerning these groups, such as discrimination, labour exploitation, strong attachment of a migrant worker to its employer (by dedicated work permit), and eventually, the practice of obstructing the submission of an application for refugee status - were not on the agenda of politicians. Therefore, in the election campaign, the topic of migration and refugees was limited to the declaration of right-wing candidates against receiving of Muslims and "illegal" migrants, without an equivalent counter-narrative by other public life actors.

ZAKRES I METODA OBSERWACJI KAMPANII WYBORCZYCH

Od 2018 roku Helsińska Fundacja Praw Człowieka przygląda się kampaniom wyborczym pod kątem pojawiających się w nich wątków migracji i uchodźstwa. Jesienią 2018 roku, przed wyborami samorządowymi w Polsce, przeprowadziliśmy systematyczny monitoring mediów społecznościowych osób ubiegających się o stanowiska prezydentów 10 miast wojewódzkich: Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Gdańska, Poznania, Szczecina, Olsztyna, Białegostoku, Lublina i Rzeszowa. Przedmiotem monitoringu i następnie analiz były zarówno posty zamieszczane przez kandydatów, jak i wypowiedzi internautów – w ten sposób chcieliśmy uchwycić toczącą się przy okazji kampanii wyborczej dyskusję o migracji, uchodźstwie i różnorodności. W trakcie tych badań koncentrowaliśmy się przede wszystkim na wypowiedziach o charakterze ksenofobicznym, mowie nienawiści oraz nieprawdziwych informacjach (tylko tych rozprzestrzenianych przez kandydatów na urząd prezydenta, nie przez internautów). Projekt realizowany był we współpracy z firmą SentiOne, która użyczyła narzędzi do monitorowania treści obecnych w Internecie. Wyniki naszych prac przedstawiliśmy w raporcie pt. *Migranci, uchodźcy i ksenofobia w kampanii wyborczej 2018 – raport z monitoringu*, dostępnym na stronie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka¹.

W kolejnych wyborach – do Parlamentu Europejskiego oraz do Sejmu i Senatu w Polsce – które odbyły się w 2019 roku, postanowiliśmy skoncentrować się na tematyce tzw. fake newsów i dezinformacji dotyczącej kwestii migracji, uchodźstwa oraz osób LGBT, powielanych przez kandydatów oraz kandydatki na posłów i posłanki. Decyzję tę podjęliśmy w oparciu o doświadczenia z poprzedniego monitoringu, który ujawnił napotymane przez zespół badawczy trudności z weryfikacją wątpliwych treści. Postanowiliśmy zatem nie tylko tropić nieprawdziwe doniesienia, ale także zgromadzić grupę zainteresowanych osób, wpisując te działania w szerszą perspektywę testowania projektów dotyczących problematyki wyborczej, realizowanych w ramach Helsińskiej Inicjatywy dla Praw Człowieka. Główną platformą komunikacyjną tego projektu stała się założona na Facebooku grupa o nazwie „Prawda czy fake news?”, której członkowie, oprócz śledzenia wypowiedzi polityków, dzielili się wiedzą na temat zjawiska dezinformacji². Badanie kampanii w 2019 roku prowadzone było zatem częściowo dzięki działaniom tej grupy, a częściowo przez pracowników HFPC, posługujących się narzędziami do monitorowania Internetu

¹ *Migranci, uchodźcy i ksenofobia w kampanii wyborczej 2018 – raport z monitoringu*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2018, dostępne na stronie: <https://bit.ly/2Rzj0rh>, dostęp: 30.01.2020.

² Adres grupy: www.facebook.com/groups/558574684669610/about/, dostęp: 30.01.2020.

(SentiOne, Google Alerts). Projekt miał charakter celowy – był nastawiony na poszukiwanie konkretnych wypowiedzi polityków zawierających fake newsy i/lub noszących znamiona dezinformacji oraz porządkowanie ich w szersze kategorie. Tym razem nie ograniczaliśmy liczby monitorowanych polityków do żadnego zamkniętego zbioru.

Na nasze decyzje metodologiczne wpłynął także spadek popularności tematu migracji i uchodźstwa podczas obu kampanii wyborczych w 2019 roku, co było dość zaskakujące, zwłaszcza w kontekście wyborów do Parlamentu Europejskiego – według prognoz wspólnotowa polityka migracyjno-azyłowa miała być jednym z głównych tematów tej kampanii. Dziwić powinna też nieobecność tego wątku w dyskursie krajowym w sytuacji dynamicznego napływu migrantów (głównie ekonomicznych): w latach 2015–2019 liczba cudzoziemców posiadających karty pobytu w Polsce wzrosła prawie trzykrotnie (z 166 515 w 2015 do 423 801 osób w 2019 roku³); równolegle rośnie liczba wydawanych wiz pracowniczych. Ani realna obecność coraz większej grupy cudzoziemców w Polsce, ani wynikające z tego wyzwania nie miały odzwierciedlenia w debacie politycznej – temat migracji do Polski podczas dwóch ostatnich kampanii wyborczych pojawiał się sporadycznie, a jeżeli już tak się działo, to nie budził on takich emocji jak wyobrażenia związane z napływem uchodźców z Bliskiego Wschodu w 2015 roku. Dyskusji nie zaostrzyły nawet konkretne wydarzenia w rodzaju europejskich debat o wspólnej polityce azyłowej, przymusowych relokacjach czy „wycieku” roboczej wersji nowej polityki migracyjnej⁴. Dokument ten, ze względu na swój ksenofobiczny charakter, tezy niemające potwierdzenia w badaniach naukowych oraz postulaty godzące w podstawowe wolności i prawa człowieka, stał się przedmiotem krytyki ze strony dziennikarzy, przedstawicieli świata nauki (np. Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk) oraz organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka⁵. Nie wzbudził on jednak zainteresowania polityków i opinii społecznej.

W czasie obu kampanii w 2019 roku szeroko dyskutowana była natomiast tematyka równości i praw osób LGBT. W dyskusję zaangażowali się politycy właściwie wszystkich ugrupowań politycznych, dziennikarze oraz inni aktorzy społeczni, tacy jak przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego, organizacji równościowych oraz tzw. celebryci. Czynnikiem zapewne potęgującym dyskusję były konkretne wydarzenia, takie jak podpisanie przez prezydenta Rafała Trzaskowskiego deklaracji Warszawska Polityka Miejska Na Rzecz Społeczności LGBT+ (dalej: Deklaracja

³ Dane wygenerowane ze strony migracje.gov.pl obejmują cudzoziemców posiadających ważne karty pobytu z wyłączeniem osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

⁴ Treść dokumentu została opublikowana na stronie Stowarzyszenia Interwencji Prawnej: <https://bit.ly/2S5KqE7> dostęp: 24.01.2020.

⁵ Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka do tego dokumentu można znaleźć na stronie: www.hfpr.pl/politykamigracyjinapolski, dostęp: 24.01.2020.

LGBT+), marsze równości oraz próby ich blokowania zarówno przez władze niektórych miast, jak i przez środowiska konserwatywne. Wśród komentatorów sceny politycznej oraz badaczy kampanii wyborczej można usłyszeć opinie, że w 2019 roku termin „LGBT” poniekąd zastąpił złowieszczą figurę uchodźcy / migranta z roku 2015 – jako synonim zagrożenia dla ładu społecznego, bezpieczeństwa, kultury oraz tradycji Polski i polskiej rodziny⁶. Nie można jednak nie zauważyć różnicy w sytuacji obu grup – w przeciwieństwie do migrantów / uchodźców, społeczność LGBT miała możliwość mówienia za siebie w swojej sprawie, dzięki sprawnym i kompetentnym organizacjom oraz partiom politycznym, które włączyły postulaty środowisk LGBT w swoje programy wyborcze.

MIGRACJE I TEMATYKA LGBT W PROGRAMACH UGRUPOWAŃ POLITYCZNYCH

Programy głównych ugrupowań politycznych w 2019 roku nie poruszały szerzej problemu migracji do Polski, a te, które to robiły, wyraźnie złagodziły retorykę w stosunku do roku 2015. W dokumentach programowych pojawiał się natomiast temat związków partnerskich czy małżeństw osób tej samej płci oraz ochrony przed dyskryminacją i przestępstwami z nienawiści.

Konfederacja Wolność i Niepodległość, zrzeszająca w wyborach do parlamentu krajowego w 2019 roku między innymi polityków, którzy w ubiegłych latach szli do wyborów z antyuchodźczymi i ksenofobicznymi hasłami, w swoich głównych założeniach programowych w roku 2019 postulowała „odpowiedzialną” politykę migracyjną: *Polska nie może przyjmować więcej gości niż nasz naród jest w stanie zasymilować, dlatego wprowadzimy zasady odpowiedzialnej polityki migracyjnej, odniesione nie tylko do oczekiwań biznesu, ale przede wszystkim do dobra wspólnego państwa i narodu polskiego.* Swoistą powściągliwość w wypowiedziach na temat migracji może tłumaczyć fakt, że wśród polityków i sympatyków tego ugrupowania politycznego, zwłaszcza związanych z partią KORWiN, są osoby o wyraźnie liberalnych poglądach ekonomicznych. Poglądy te obejmują prawo pracodawców do zatrudniania pracowników zgodnie z własnym interesem ekonomicznym, bez względu na ich przynależność

⁶ Joanna Grabarczyk, Maia Mazurkiewicz, James Patrick, *Dezinformacja i propaganda w polskim Internecie w trakcie kampanii wyborczej 2019*, <https://bit.ly/2GI2DIM>, dostęp: 24.01.2020.

religijną czy etniczną, a także prawo ludzi do szukania możliwości wzbogacania się poprzez pracę za granicą⁷. W swoim programie Konfederacja wyraziła jednocześnie sprzeciw wobec tzw. ideologii multikulturalizmu, przymusowej relokacji uchodźców oraz *obecnie prowadzonej akcji otwarcia granic kraju dla masowej imigracji zarobkowej do Polski*⁸; postulowała też reemigrację i repatriację Polaków żyjących za granicą. Propozycje Konfederacji w zakresie polityki migracyjnej są w gruncie rzeczy łagodną wersją pomysłów formułowanych przez rząd PiS, zawartych w proponowanych przez Ministerstwo Innowacji i Rozwoju społeczno-gospodarczych priorytetach polityki migracyjnej oraz w nieoficjalnym dokumencie roboczym dotyczącym planowanej polityki migracyjnej.

Hasło *Rodzice decydują o dzieciach, stop propagandzie LGBT* było jednym z głównych sloganów Konfederacji przed wyborami do parlamentu krajowego. Politycy z tego ugrupowania połączyli w swoim programie wątek prawa rodziców do wychowywania dzieci w zgodzie z własnymi przekonaniem i kwestię edukacji seksualnej z pomysłem na zmianę organizacji systemu edukacji poprzez wprowadzenie bonu oświatowego. Taki bon miałby umożliwić rodzicom swobodny wybór szkoły, także pod kątem wartości wpajanych w danej placówce oświatowej. W swoich materiałach wyborczych Konfederaci atakowali inne ugrupowania, nazywając je wrogami rodziny i cywilizacji (Wiosną i Koalicję Europejską) oraz zarzucając im bierność wobec „homopropagandy” (PiS). Jednocześnie sami przedstawiali się jako obrońcy polskich rodzin i dzieci przed deprawacją. Pod koniec lipca 2019 roku ugrupowania

startujące w wyborach pod szyldem Konfederacji ogłosiły Kartę Polskiej Rodziny, która miała być w pewnym sensie odpowiedzią na podpisaną przez prezydenta Trzaskowskiego Deklarację LGBT+. W karcie opowiedziano się między innymi przeciwko małżeństwom osób tej samej płci i adopcji przez nie dzieci, a także postulowano zakaz prowadzenia „indoktrynacji” dzieci i młodzieży przez „homoseksualnych aktywistów” oraz „seksedukatorów” bez zgody rodziców.

Retoryka konfederatów skierowana przeciwko społeczności LGBT była jeszcze ostrzejsza podczas kampanii do Parlamentu Europejskiego, gdy występowali oni w szerszej koalicji prawicowych ugrupowań pod wspólną

⁷ Różnice pomiędzy politykami Konfederacji w tej kwestii były przedmiotem ich publicznej dyskusji pod koniec listopada 2019 roku.

⁸ Program Konfederacji, część pt. *Bezpieczeństwo narodowe*: <https://konfederacja.net/bezpieczenstwo-narodowe/>, dostęp: 24.01.2020.

nazwą Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy. Najbardziej skrajne poglądy w tym zakresie prezentował Grzegorz Braun, który wiosną 2019 roku publicznie opowiadał się za penalizacją aktywności homoseksualnej⁹.

Prawo i Sprawiedliwość w swoim dokumencie programowym *Polski model państwa dobrobytu*¹⁰ nie używało akronimu LGBT. W częściach programu odnoszących się do rodziny zaznaczało jednak brak poparcia dla równych praw osób nieheteronormatywnych w zakresie małżeństwa i rodzicielstwa: *Rodzina, opierająca się na trwałym związku kobiety i mężczyzny, jest podstawą życia społecznego (...) Rodzina jest niemożliwa do zastąpienia, niezależnie od perspektywy patrzenia – religijnej lub świeckiej; w swym monogamicznym i trwałym kształcie jest podstawą naszej cywilizacji. Dzisiaj jednak rodzina stała się przedmiotem walki politycznej. Podejmowane są próby radykalnej zmiany jej charakteru, tym bardziej groźne, że związane także z rozwojem technologicznym, umożliwiającym coraz dalej idącą inżynierię biologiczną.* W programie PiS postulowano także konieczność powstrzymania „szerzenia się ideologii gender” jako czynnika przyczyniającego się do narastania postaw niesprzyjających zakładaniu rodziny i posiadaniu dzieci¹¹. Temat ten był wielokrotnie poruszany przez prezesa PiS podczas konwencji wyborczych.

Z kolei temat migracji w programie PiS podejmowany był głównie w kontekście pozycji Polski w Unii Europejskiej: *Po objęciu władzy przez Prawo i Sprawiedliwość rząd Polski natychmiast wycofał swoją zgodę na relokację migrantów do naszego kraju. Mimo różnych nacisków nie tylko nie ustąpiliśmy, ale spowodowaliśmy zmianę polityki unijnej w tej kwestii w kierunku dobrowolności. Zaprezentowaliśmy także nasz pomysł na rozwiązanie kryzysu migracyjnego polegający na ochronie granic zewnętrznych Unii oraz udzielaniu pomocy na miejscu w regionach, gdzie rodzi się kryzys*¹². Prawo i Sprawiedliwość zapowiedziało, że będzie kontynuowało pomoc humanitarną w regionach zagrożonych wojną i biedą w Afryce i Azji, aby zmniejszać presję migracyjną na Europę, a równocześnie będzie działało na forum Unii Europejskiej przeciwko niekorzystnym dla Polski rozwiązaniom w polityce migracyjnej. Pomysły te, w przeciwieństwie do innych planów Prawa i Sprawiedliwości, nie zostały jednak dalej rozwinięte. Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że w dokumencie konsekwentnie używa się terminów „migranci” czy „polityka migracyjna”, mimo że sprawa relokacji oraz sporu z Unią Europejską dotyczy kwestii uchodźców – a więc osób uciekających przed wojną, konfliktami zbrojnymi czy prześladowaniami w krajach

⁹ Wywiad na kanale YouTube wRealu24 z 18 marca 2019 roku: www.youtube.com/watch?v=B-6L2TKBkWs, dostęp: 24.01.2020.

¹⁰ Prawo i Sprawiedliwość, *Polski model państwa dobrobytu*, 2019, <http://pis.org.pl/dokumenty>, dostęp: 24.01.2020.

¹¹ Tamże, s. 11.

¹² Tamże, s. 176.

pochodzenia. Polityka wobec migrantów przymusowych konstruowana jest w odniesieniu do relacji wewnątrz Unii Europejskiej, a nie do zobowiązań wynikających z przystąpienia Polski do konwencji genewskich, będących głównym korpusem dokumentów międzynarodowych dotyczących statusu uchodźców.

Temat LGBT i migracji podejmował, tradycyjnie już, Patryk Jaki. Będąc europosem, nie startował w wyborach krajowych, jednak angażował się w kampanię kandydatów Zjednoczonej Prawicy i udzielał poparcia tym, którzy podpisali stworzoną przez niego Deklarację Nowego Pokolenia. Już w pierwszym jej punkcie powiązał wątek ochrony rodziny z tematyką LGBT: *Będę bronił rodziny i zawsze zagłosuję przeciwko wdrażaniu ideologii LGBT*. Z kolei temat migracji, eksploatowany podczas jego kampanii przed wyborami na stanowisko prezydenta Warszawy, znalazł się na końcu deklaracji: *Zawsze zagłosuję przeciwko przyjmowaniu nielegalnych migrantów*. Znając poglądy Partya Jakiego, możemy się domyślać, że terminem „nielegalni migranci” obejmuje on także osoby szukające azylu.

Politycy lewicy podnosili temat LGBT głównie z perspektywy antydyskryminacyjnej, czyli zapewnienia osobom nieheteronormatywnym równych praw oraz ochrony przed dyskryminacją i przemocą motywowaną nienawiścią. Partia Razem stworzyła Kartę praw LGBT, w której sprzeciwiała się ograniczaniu praw i wolności ze względu czyjąś tożsamość i orientację psychoseksualną oraz postulowała zawieranie małżeństw jednopłciowych o skutkach identycznych do tych, jakie obecnie wywołuje małżeństwo osób różnej płci¹³. Program Koalicyjnego Komitetu Wyborczego SLD Lewica

Razem, zawiązanego przed wyborami do polskiego parlamentu, zapowiadał wprowadzenie równości małżeńskiej i związków partnerskich dla wszystkich¹⁴. Politycy partii lewicowych brali udział w marszach równości, które odbywały się w trakcie kampanii wyborczej. Głównym rzecznikiem praw osób LGBT była oczywiście partia Wiosna Roberta Biedronia, której lider i założyciel publicznie deklarował swoją homoseksualną orientację i przed wejściem do polityki był jednym z liderów ruchu LGBT w Polsce.

¹³ Razem, *Karta praw LGBT*, 2019, <http://partiarazem.pl/stanowiska/karta-praw-lgbt/>, dostęp: 24.01.2020.

¹⁴ Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej, *Polska jutra. Główne postulaty Lewicy*, 2019, s. 16, https://lewica2019.pl/images/media/Program_Lewicy.pdf, dostęp: 24.01.2020.

Postulat prawnego uregulowania kwestii związków partnerskich dla osób zarówno homoseksualnych, jak i heteroseksualnych znalazł się także w programie wyborczym Koalicji Obywatelskiej: *ani płeć, ani inne czynniki, zwłaszcza uprzedzenia ze strony przedstawicieli władzy, nie mogą odbierać partnerom takiego związku możliwości posiadania prawnych powiązań: dziedziczenia, uzyskania informacji medycznej o najbliższej osobie, prawa do pochówku*¹⁵. W dokumencie programowym KO nie odnoszono się do kwestii tożsamości płciowej i nie używano terminu „LGBT”. Nie poruszono w nim także problematyki migracji. Temat ten pojawił się dopiero w jednym z materiałów kampanijnych pt. *100 afer PiS*, w którym postawiono PiS-owi zarzut przyjmowania „w tajemnicy” muzułmanów (więcej na ten temat w dalszej części tekstu).

Kwestie polityki migracyjnej ani równouprawnienia osób LGBT nie pojawiły się w ogóle w programie Koalicji Polskiej¹⁶, stworzonej przed krajowymi wyborami parlamentarnymi w 2019 przez Polskie Stronnictwo Ludowe oraz Kukiz'15. Ruch Kukiz'15, który jeszcze w 2016 roku chciał przeprowadzać referendum w sprawie przyjmowania uchodźców, w kampanii przed wyborami do Parlamentu Europejskiego nieco złagodził retorykę i wraz z czterema innymi ugrupowaniami z Włoch, Grecji, Chorwacji i Finlandii podpisał Manifest Europejski, w którym postulowano solidaryzm i wypracowanie wspólnej strategii wobec ruchów migracyjnych¹⁷. W kampanii wyborczej Koalicja Polska starała się nie angażować w dyskusje światopoglądowe, prezentując siebie jako „drogę środka”, czyli ugrupowanie nieuczestniczące w ideologicznych sporach i podziałach społeczeństwa, a skupiające się na problemach dotyczących wszystkich Polaków.

FAKE NEWSY I DEZINFORMACJA – WYJAŚNIENIE POJĘĆ

Popularny termin *fake news* można tłumaczyć na język polski jako „falszywą wiadomość”. Tym, co odróżnia fake newsy od innych wiadomości zawierających nieprawdziwe informacje, jest intencja nadawcy – nieprawda, przekłamania i manipulacja w fake newsie umieszczane są celowo, nie są zaś wynikiem niewiedzy, pomyłki czy niewłaściwego wnioskowania. W potocznym języku wyrażenie to często używane jest zamiennie z pojęciem

¹⁵ Koalicja Obywatelska, *Twoja Polska. Program Koalicji Obywatelskiej*, 2019, s. 23; dokument m.in. na stronie: <https://platforma.org/dokumenty>, dostęp: 24.01.2020.

¹⁶ Koalicja Polska, *Łączymy Polaków*, 2019, www.psl.pl/wp-content/uploads/2019/09/PROGRAM_PSL_2019.pdf, dostęp: 24.11.2019.

¹⁷ Źródło: <http://ruchkukiz15.pl/> dostęp: 24.11.2019

dezinformacji. Bardziej precyzyjne definicje tych zjawisk umieszczają jednak fake newsy w szerszym repozytorium narzędzi i technik używanych w celu prowadzenia działań dezinformacyjnych, obok fałszywych kont, botów, *deep fake*'ów itp. Sama dezinformacja zaś definiowana jest jako intencjonalne rozprzestrzenianie nieprawdziwych informacji, służące do osiągnięcia jakiegoś celu¹⁸. Takie rozumienie przyjęła między innymi Komisja Europejska w dokumentach poświęconych zwalczaniu dyskryminacji: *Za dezinformację uważa się weryfikowalnie nieprawdziwe lub wprowadzające w błąd informacje, tworzone, prezentowane i rozpowszechniane w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych lub w celu umyślnego oszukania społeczeństwa i które mogą wyrządzić publiczną szkodę*¹⁹. W tych definicjach akcent położony jest zatem na intencje nadawcy, który po pierwsze wie, że rozprowadza nieprawdziwe – w całości, części lub na poziomie interpretacji danych lub zdarzeń – treści, i po drugie ma w tym określony cel.

DEZINFORMACJA W KAMPANIACH WYBORCZYCH W 2019 ROKU

Wypowiedzi polityków, zwłaszcza te padające w trakcie kampanii, są formułowane i rozprzestrzeniane w konkretnym celu, jakim jest osiągnięcie jak najlepszego wyniku wyborczego własnego ugrupowania. Trudno jest wykazać, czy dana osoba, publikując jakieś treści, rzeczywiście ma pełną świadomość, że dana informacja czy stwierdzenie jest nieprawdziwe; wobec tego nie jest oczywiste, czy w związku z tym można jej zarzucić działania dezinformacyjne.

Wokół tematu LGBT

Szczególnie trudne jest rozpatrywanie pod kątem dezinformacji dyskusji wokół problematyki LGBT, która co prawda zintensyfikowała się w okresie kampanii wyborczej, jednak w gruncie rzeczy toczy się w Polsce z większym lub mniejszym natężeniem od przynajmniej kilkunastu lat. W 2019 roku została ona dodatkowo wzmocniona przez szereg wydarzeń, takich jak między innymi podpisanie przez prezydenta Warszawy Deklaracji LGBT+, pomysł

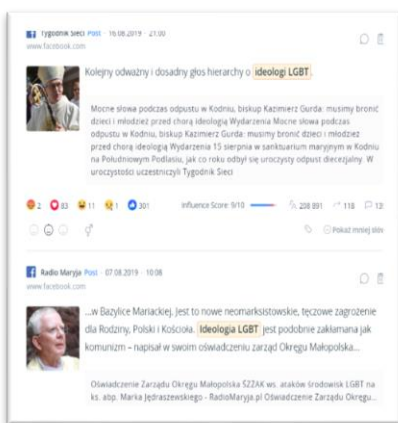
¹⁸ Patryk Zakrzewski, Tomasz Muras, *Prawny sierpowy w starciu z fake newsem. Monitoring w obszarze wprowadzania uregulowań prawnych jako metody walki z fałszywymi informacjami w Internecie*, Demagog, 2018, <https://bit.ly/2OdckNu>, dostęp: 25.01.2020.

¹⁹ *Disinformation is understood as verifiably false or misleading information that is created, presented and disseminated for economic gain or to intentionally deceive the public, and may cause public harm*, w: *European Commission contribution to the European Council, Action Plan against Disinformation*, 2018, <https://bit.ly/3aX2Lfa>, dostęp: 25.01.2020.

dystrybuowania przez „Gazetę Polską” nalepek z hasłem *Strefa wolna od LGBT*²⁰, wystąpienia arcybiskupa Marka Jędraszewskiego oraz innych hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego przeciwko szerzeniu „ideologii LGBT”²¹, uchwały samorządów dotyczące tej kwestii, organizacja marszów równości, próby ich blokowania przez władze niektórych miast i związane z tym orzeczenia sądów, ataki na te zgromadzenia czy w końcu nieudana próba ataku bombowego na marsz w Lublinie.

Debata wokół praw osób LGBT, podobnie jak kwestia edukacji seksualnej i równouprawnienia płci, jest polem ścierania się różnych światopoglądów i wizji Polski, zarówno w sferze obyczajowości, postępowości, jak i w relacjach z Unią Europejską (czy raczej z instytucjami UE), która forsuje realizację polityk równościowych w państwach członkowskich. W dyskusji tej podnoszone są argumenty i opinie wynikające z przekonań religijnych i świeckich, które ze swej natury wymykają się kategoriom prawdy i kłamstwa – jak chociażby narracje o „tradycyjnych wartościach” czy „prawdziwej rodzinie”. W kontekście takich nieostrych pojęć należy też widzieć termin „ideologia LGBT”, bardzo spopularyzowany w 2019 roku, co wyraźnie pokazuje ilościowy monitoring treści obecnych w Internecie (patrz: ramka).

Skrót LGBT jest najpopularniejszym akronimem określającym osoby nieodnajdujące się w heteroseksualnej i płciowej normie. Splecenie go ze słowem „ideologia”, które odsyła do fałszywej świadomości oraz każe widzieć w danych przekonaniach i poglądach czyjś interes, jest zabiegiem retorycznym mającym na celu zdeprecjonowanie społeczności LGBT oraz postulatów formułowanych przez nią lub w jej imieniu. Z taką intencją frazy „ideologia LGBT” używały często środowiska konserwatywne, w tym politycy, dziennikarze i przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego przestrzegający przed groźbą popularyzacji w społeczeństwie owej „ideologii”. Liberalna część sceny politycznej i medialnej odpierała te ataki, twierdząc, że w ogóle nie ma czegoś takiej jak „ideologia LGBT”, a środowiska pomawiane o jej szerzenie po prostu dążą do przyznania równych praw osobom nieheteronormatywnym, stworzenia godnych rozwiązań prawnych odnośnie do tożsamości płciowej, faktycznego równouprawnienia kobiet i mężczyzn, przeciwdziałania dyskryminacji i przemocy motywowanej nienawiścią wobec członków tej społeczności itp.

²⁰ Inicjatywa ta ostatecznie została zakazana przez sąd.

²¹ *Kościelnej krucjaty przeciwko LGBT+ ciąg dalszy. Oto naśladowcy abp Jędraszewskiego*, „Newsweek”, 7.08.2019; <https://bit.ly/2R0soDK>, dostęp: 25.01.2020.

Od końca lutego 2019 roku, liczba internetowych postów zawierających frazę „ideologia LGBT” oraz komentarzy do nich zaczęła sukcesywnie wzrastać²². Na początku do jego rozpropagowania przyczynili się przede wszystkim politycy związani z ugrupowaniem Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy oraz komentujący i udostępniający ich posty internauci. W toku kampanii wyborczych dyskusja odnosząca się do „ideologii LGBT” nabierała rozpędu, osiągając najwyższą liczbę wzmianek w lipcu i sierpniu 2019 roku. Jako katalizatory tej dyskusji posłużyły Karta Polskiej Rodziny opublikowana przez Konfederację, Marsz równości w Białymstoku oraz nienawistne wobec społeczności LGBT kazania arcybiskupa Jędraszewskiego. Od 25 lutego, czyli od dnia formalnego rozpoczęcia kampanii do Parlamentu Europejskiego, do 11 października 2019 roku, gdy skończyła się kampania do Sejmu i Senatu, wzmianki o „ideologii LGBT” pojawiły się w Internecie 119 617 razy, osiągając ponad dwustumilionowe zasięgi.

Termin „ideologia LGBT” w Internecie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku – rozkład wzmianek w czasie:

Termin „seksualizacja dzieci” w okresie obu kampanii wyborczych w 2019 roku (25 lutego – 11 października 2019) pojawił się w Internecie blisko 200 tysięcy razy. Intensyfikacja dyskusji zaczęła się w lutym 2019 roku, w związku z podpisaniem warszawskiej Deklaracji LGBT+, osiągając punkt szczytowy w połowie marca, na co miały wpływ: wygłoszona podczas konwencji PiS wypowiedź Jarosława Kaczyńskiego o seksualizacji dzieci, publikacja raportu Episkopatu Polski o pedofilii w Kościele oraz związana z tym wypowiedź abp Stanisława Gądeckiego, że za pedofilskie skandale odpowiedzialne są też programy seksualizacji dzieci.

Termin „seksualizacja dzieci” w Internecie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku – rozkład wzmianek w czasie:

Źródło: SentiOne

²² Formalnie kampania rozpoczęła się wraz z ogłoszeniem przez prezydenta daty wyborów, czyli 25.02.2019.

Z kolei profesor Jan Hartman postulował przejęcie nałożonej przez Kościół narracji i etykiety „ideologia LGBT” i wypełnienie jej faktyczną treścią wyrażającą ideę społeczeństwa, w którym nie ma niesprawiedliwych nierówności, uprzedzeń ani dyskryminacji ze względu na płeć, orientację seksualną, tożsamość płciową czy przynależność do mniejszościowych grup społecznych i kulturowych²³.

Konflikt wokół „ideologii LGBT” można sprowadzić do fundamentalnego sporu pomiędzy tymi, którzy dążą do stworzenia równościowego społeczeństwa, a tymi, którzy opowiadają się za zhierarchizowaną strukturą z określonymi prawami i rolami dla poszczególnych członków. W sytuacji walki politycznej nie dziwi, że konkurujący politycy toczą ze sobą ostre spory i wszelkimi sposobami próbują przekonać do swojej racji innych. Jednak niektóre zarzuty i stwierdzenia, jakie padały w kampanijnym dyskursie, były nie tyle świadectwem czyichś poglądów ideowych, ile głoszeniem nieprawdy, powtarzaniem stereotypów i mitów, a czasem po prostu manipulacją.

Najbardziej jaskrawym przykładem takich wypowiedzi są te wiążące orientację homoseksualną z pedofilią. Ten popularny mit nigdy nie znalazł potwierdzenia w badaniach naukowych; przeciwnie, studia nad seksualnością dowodzą, że wśród osób o skłonnościach pedofilskich są osoby zarówno hetero-, jak i homoseksualne. W tej sprawie wypowiedzieli się chociażby członkowie Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego w swoim oświadczeniu z 26 czerwca 2017 roku. Tłumaczyli: *Znakomita większość przypadków wykorzystywania seksualnego dzieci w Polsce jest popełniana przez heteroseksualnych mężczyzn i ma miejsce w rodzinie (tj. wykorzystywanie dziewczynek przez mężczyzn będących członkami ich rodzin – np. przez ojca, ojczyma, dziadka, wujka itd.). Ze względu na fakt, że osoby homoseksualne stanowią w społeczeństwie mniejszość, przypadki wykorzystywania seksualnego dzieci, popełnianego przez te osoby, stanowią proporcjonalną mniejszość w porównaniu do czynów popełnianych przez ludzi heteroseksualnych*²⁴.

Tymczasem kandydatka na europosłankę Kaja Godek podczas dyskusji o projekcie zaostrzenia kar za pedofilię w popularnym programie telewizyjnym przekonywała, że *geje chcą adoptować dzieci, bo chcą je molestować i gwałcić*. Na poparcie swojej tezy przywoływała film *Tylko nie mów nikomu*, dokumentujący przypadki pedofili

²³ Jan Hartman, *Czym jest ideologia LGBT*, „Polityka”, 10.06.2019; <https://bit.ly/2S9dHh0>, dostęp: 25.01.2020.

²⁴ Stanowisko Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego w sprawie rozróżnienia dwóch odrębnych, lecz nagminnie mylonych pojęć: homoseksualizm i pedofilia z dnia 29.06.2017, <https://bit.ly/38WAvrj>, dostęp: 25.01.2020.

w Kościele katolickim, i twierdziła, że *to pederastia jest wstępem do pedofilii i to między innymi pokazuje film braci Sekielskich. Tam na sześć przypadków molestowania pięć ma charakter homoseksualny i to zawsze tak jest*²⁵.

Mimo głosów oburzenia Kaja Godek w swojej dalszej działalności publicznej podtrzymywała swoje tezy o związku homoseksualizmu z pedofilią, a w sierpniu 2019 roku umieściła na Twitterze post o treści: *Dziś neobolszewia (LGBT) znów atakuje. I słyszymy, że mamy nie używać siły, bo to niechrześcijańskie. To może w 1920 też zachowaliśmy się nie po chrześcijańsku? A tamci Bohaterowie to nietolerancyjni troglodyci?* Wpis ten odczytywany był jako nawoływanie do przemocy wobec osób LGBT²⁶.

Nieprawdziwe i obraźliwe dla osób nieheteronormatywnych wypowiedzi Kai Godek nie pozostawały bez reakcji. Twitter i Facebook usunęły niektóre jej posty, a YouTube zablokował kanał prowadzonej przez nią fundacji Życie i Rodzina. W lipcu 2019 roku Ośrodek Monitorowania Zachowań Rasistowskich i Ksenofobicznych złożył w imieniu siedmiu pokrzywdzonych prywatny akt oskarżenia o znieważenie przez Kaję Godek osób homoseksualnych²⁷.

Innym przykładem wypowiedzi, co do której można podnieść zarzut posługiwania się nieprawdą, są posty polityka Konfederacji Dobromira Sośnierza, w których określał on homoseksualizm mianem dewiacji. Post z taką treścią został usunięty z jego fanpejdza na Facebooku jako szerzący nienawiść, co wywołało duże oburzenie autora. Polityk upublicznił to zdarzenie w innych miejscach w Internecie, tłumacząc, że nie szerzył nienawiści, a jedynie stwierdzał fakt, że stosunki homoseksualne są dewiacją, ponieważ

²⁵ Wypowiedź w programie *Śniadanie z Polsat News*, nagranie dostępne na stronie: <https://bit.ly/3aLEZTf>, dostęp: 25.01.2020.

²⁶ Godek wzywa do użycia siły wobec osób LGBT i nawiązuje do *Cudu nad Wisłą*, „Wprost”, 30.07.2019, <https://bit.ly/38WADXP>, dostęp: 25.01.2020.

²⁷ Rozprawa została zaplanowana na 13 marca 2020 roku: <https://bit.ly/2UfsWI6>, dostęp: 25.01.2020.

– w skrócie – nie prowadzą do płodzenia potomstwa i podtrzymania gatunku²⁸. Podobne treści rozpowszechniała na swoim profilu inna kandydatka Konfederacji na europosłankę, Agnieszka Jarczyk: *Homoseksualizm jest zaburzeniem i swego rodzaju anomalią rozwojową. Nie ma absolutnie żadnych podstaw naukowych twierdzenie, że homoseksualizm jest tendencją wrodzoną. Pan Bóg stworzył nas heteroseksualnymi, a orientacja homoseksualna jest psychiczną dewiacją nabytą na skutek negatywnego wpływu środowiska*²⁹. Jednakże z punktu widzenia nauki – medycyny i psychiatrii – homoseksualizm jest jedną z normalnych form ludzkiej seksualności, a nie seksualną dewiacją, jego przyczyny nie są zaś jednoznacznie ustalone. Takie stanowisko podtrzymuje Światowa Organizacja Zdrowia oraz medyczne, psychiatryczne i seksuologiczne zrzeszenia naukowe, takie jak na przykład Światowe Towarzystwo Psychiatryczne, Światowe Towarzystwo Medyczne, Światowe Towarzystwo Zdrowia Seksualnego, Stały Komitet Lekarzy Europejskich, Polskie Towarzystwo Seksuologiczne i Polskie Towarzystwo Psychologiczne.

Poza przytoczonymi wyżej wypowiedziami, szerzącymi bezspornie nieprawdę, w kampanii wyborczej padało wiele stwierdzeń opartych na manipulacji i demonizowaniu przeciwników politycznych, a także w konsekwencji – osób LGBT. Najbardziej wyrazistym przykładem jest dyskusja, jaka rozpoczęła się po podpisaniu Deklaracji LGBT+, skupiająca się na jednym aspekcie: edukacji seksualnej i antydyskryminacyjnej. W dokumencie zapowiedziano wprowadzenie takiej edukacji, uwzględniającej kwestie tożsamości psychoseksualnej i identyfikacji płciowej³⁰. Zapowiedź ta stała się zaczątkiem burzliwej debaty, w której edukację seksualną i równościową szybko sprowadzono do seksualizacji i deprawacji dzieci. Szczególnie wiele emocji wywoływały interpretacje standardów i wytycznych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), do których odwołano się w deklaracji. Podczas gdy materiały WHO pokazują etapy i zagadnienia związane z rozwojem ludzkiej psychoseksualności, i mają służyć ochronie zdrowia oraz przeciwdziałaniu wykorzystywaniu seksualnemu dzieci, część ludzi – w tym polityków – widziała w nich instruktaże do nauki masturbacji, zachętę do wczesnej inicjacji i nadmiernej aktywności seksualnej dzieci. Niektórzy – jak na przykład Krzysztof Bosak – przekonywali, że edukacja seksualna (proponowana przez lewicę) ma charakter pedofilski³¹. W dyskusji powracały też wątki orientacji seksualnej i tożsamości płciowej – przeciwnicy edukacji seksualnej twierdzili, że może ona wpływać na zmianę obu tych cech.

²⁸ Post Dobromira Sośnierz na portalu Minds: <https://bit.ly/2RGR43w>, dostęp: 25.01.2020.

²⁹ Post Agnieszki Jarczyk na Facebooku: <https://bit.ly/2U0sP3d>, dostęp: 25.01.2020.

³⁰ Tekst deklaracji: <https://mnw.org.pl/app/uploads/2019/02/warszawska-deklaracja-lgbt.pdf>, dostęp: 25.01.2020.

³¹ Post Krzysztofa Bosaka: <https://twitter.com/krzysztofbosak/status/1102981919363551234>, dostęp: 25.01.2020.

Znaczącą rolę w debacie o „seksualizacji dzieci” odegrał prezes Prawa i Sprawiedliwości, który już 9 marca 2019 roku podczas partyjnej konwencji twierdził, że jego oponenti polityczni chcą zmienić społeczeństwo przez stosowanie socjotechniki, w której centrum leży seksualizacja dzieci już od najmłodszych lat oraz w której kwestionowana i podważana jest naturalna tożsamość chłopców i dziewczynek³². Do tego wątku Jarosław Kaczyński powracał wielokrotnie podczas spotkań z wyborcami w 2019 roku, powtarzając, że „seksualizacja dzieci” niesie zagrożenie dla rodziny.

W sprawie edukacji seksualnej w szkołach wypowiadali się także politycy Konfederacji, między innymi za pomocą prostego hasła z kampanii do parlamentu krajowego: *Rodzice decydują o dzieciach, stop propagandzie LGBT*. Niektórzy jednak, jak Konrad Berkowicz, przekonując do swoich racji, posługiwali się manipulacją i przekłamaniem: *To rodzice powinni decydować o tym, czego się uczą i jak są wychowywane nasze dzieci. (...) I bardzo szybko okaże się, kto miał rację. Czy lepiej do życia jest przygotowany chłopiec, który nauczył się historii, języków i dobrego rachowania, czy lepiej w życiu radzi sobie chłopiec, który pilnie uczył się w innej szkole, i dobrze wie, że w razie czego przyrodzenie nie będzie mu przeszkadzać być pełnowartościową dziewczynką³³*. Insynuowanie istnienia zależności pomiędzy niezwiązanymi ze sobą rzeczami – poziomem nauki języków obcych i matematyki a ideowym kierunkiem szkoły, z założeniem, że byłby on wyższy w placówkach o profilu konserwatywnym – jest dość oczywistą manipulacją. Wypowiedź ta równocześnie pokazuje też jednak całkowite niezrozumienie albo celowe zafałszowywanie przez polityka Konfederacji koncepcji płci biologicznej i społeczno-kulturowej.

W niniejszym opracowaniu przywołane zostały przykładowe wypowiedzi polityków szerzące nieprawdziwe informacje na temat społeczności LGBT i jej postulatów – te najbardziej popularne i powielane przez rozpoznawalnych polityków – po to, by pokazać główne wątki narracyjne obecne w kampanii. Skala dezinformacji na ten temat w roku 2019 była jednak tak duża, że Polskie Towarzystwo Seksuologiczne wystąpiło ze stanowczym sprzeciwem wobec „kampanii dezinformacji i nienawiści skierowanej wobec osób o innej niż heteroseksualna orientacji seksualnej i osób transpłciowych”. PTS zaapelowało do wszystkich swych członków, lekarzy, psychologów, psychoterapeutów i edukatorów o korygowanie fałszywych informacji na temat osób LGBT+ oraz o niesienie pomocy ofiarom homofobicznych i transfobicznych ataków³⁴.

³² Fragment nagrania z konwencji: <https://bit.ly/2Rl8cHm>, dostęp: 25.01.2020.

³³ Nagranie wystąpienia: www.youtube.com/watch?v=CD8Ki0aeBpI, dostęp: 25.01.2020.

³⁴ Uchwała Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego ws. kampanii dezinformacji i ataków skierowanych wobec osób ze społeczności LGBT+, 6.09.2019, <https://bit.ly/2S6QMDj>, dostęp: 25.01.2020.

Migracja i uchodźstwo

Migracja i uchodźstwo z pewnością nie należały do głównych tematów kampanii wyborczych w roku 2019, nawet dla ugrupowań politycznych, które umieściły te wątki w swych programach politycznych czy materiałach kampanijnych, jak Prawo i Sprawiedliwość czy Konfederacja. Nie bez znaczenia jest fakt, że media głównego nurtu rzadko podejmowały ten temat, a niektóre portale pod artykułami dotyczącymi migrantów czy uchodźców wyłączały możliwość dodawania komentarzy, co ograniczało dyskusje i podgrzewanie nastrojów społecznych. Zdarzały się jednak publikacje prasowe dotyczące migrantów i uchodźców opatrywane sensacyjnymi, wprowadzającymi w błąd tytułami. Przykładem może być zamieszczony na portalu wGospodarce tekst *Nielegalni imigranci? Europa przyjmie ich jak leci*³⁵. Wbrew tytułowi tekst przedstawia po prostu główne założenia zawartego przez rządy pięciu krajów porozumienia w sprawie relokacji migrantów ratowanych na Morzu Śródziemnym, wskazując także na ograniczenia odnośnie do tego, którzy migranci mają być objęci relokacją. Publikacje „straszące” migrantami, uchodźcami czy tzw. multikulti pojawiały się w niszowych mediach o profilu sensacyjnym i/lub ultrakatolickim (np. Wieści24 czy wPolityce).

Aktorzy polityczni w swoich oficjalnych kanałach komunikacyjnych temat migracji, uchodźstwa czy też wynikającej z ruchów migracyjnych obecności muzułmanów w Europie podnosili raczej incydentalnie. Nawet w tych nielicznych wypowiedziach można było jednak dostrzec znane z poprzednich lat mity i przekłamania. Wątek migracyjny także w tych wyborach służył do deprecjonowania oponentów politycznych.

Taki charakter miała tzw. afera imigracyjna, umieszczona pod numerem 96 w materiale kampanijnym Platformy Obywatelskiej *100 afer PiS*. Jej opis brzmiał następująco: *Jak informują media, mimo szczucia Polaków na imigrantów w kampanii 2015 roku, realna polityka imigracyjna rządu PiS jest zupełnie odmienna od zapowiadanej. Rząd Mateusza Morawieckiego, według mediów, ściągnął rekordową liczbę muzułmanów do Polski, bo aż 17 tysięcy. Politycy PiS cynicznie jedno mówią, a co innego robią*³⁶. Wypowiedź tę można analizować z pod kątem szerzenia dezinformacji i manipulacji na wielu poziomach.

Po pierwsze: liczba 17 tysięcy muzułmanów przyjętych przez rząd Mateusza Morawieckiego nie ma poparcia w źródłach. Nie ma żadnych oficjalnych danych, na podstawie których można faktycznie wskazać liczbę

³⁵ *Nielegalni imigranci? Europa przyjmie ich jak leci*, wGospodarce, 2.09.2019, <https://bit.ly/2ROU7GY>, dostęp: 27.01.2020.

³⁶ *100 afer PiS*, <https://bit.ly/2tOyePZ>, dostęp: 27.01.2020.

wyznawców islamu, którzy przybyli do Polski w ciągu ostatnich czterech lat. Związki wyznaniowe, w tym muzułmańskie, przekazują własne statystyki na temat liczby członków do Głównego Urzędu Statystycznego, dane te jednak nie obejmują informacji o obywatelstwie ani historii migracyjnej poszczególnych osób. Z kolei statystyki Urzędu do Spraw Cudzoziemców mówią o liczbie wniosków o pozwolenie na pobyt w Polsce (czasowy lub stały) czy udzielenie ochrony międzynarodowej (w tym przypadku liczba wniosków nie musi odpowiadać liczbie osób, bo dorosły może objąć swoim wnioskiem małoletnie dzieci), a także zawierają informacje dotyczące wydanych decyzji oraz ważnych kart pobytu. Z danych zawartych we wnioskach o pozwolenie na pobyt do celów statystycznych wykorzystuje się dane o wieku, płci i obywatelstwie migrantów, nie ma w nich natomiast informacji o wyznaniu. Z kolei wnioskowanie o czyjejs religii na podstawie kraju pochodzenia jest złudne, ponieważ zakłada tożsamość obywatelstwa z wyznaniem grupy większościowej w danym państwie – choć przecież przynależność do mniejszości wyznaniowej czy światopoglądowej, zwłaszcza dyskryminowanej, nierzadko bywa właśnie powodem migracji (tzw. *push factor*). Ponadto dane Urzędu do Spraw Cudzoziemców nie obejmują dużej liczby migrantów, którzy są w Polsce na podstawie wiz, a więc nie obejmują najliczniejszej grupy cudzoziemców przebywających tu czasowo. Pod tekstem o „aferze 96” umieszczono w charakterze przypisów linki do trzech artykułów prasowych. W jednym z nich podano liczbę 17 tysięcy muzułmanów, którzy rzekomo przybyli do Polski za rządów Mateusza Morawieckiego, wskazując jako źródło stronę www.migracje.gov.pl³⁷ – na tym portalu nie ma jednak danych na temat wyznania.

Druga sprawa to „ściąganie” migrantów. Rząd Prawa i Sprawiedliwości, podobnie zresztą jak poprzednie rządy, nie prowadzi aktywnej polityki migracyjnej zmierzającej do pozyskania określonej liczby czy grupy migrantów, tak jak robią to władze innych państw, chociażby Niemiec. W październiku 2016 roku Rada Ministrów anulowała dokument *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*³⁸ oraz plan wdrażania dla tego dokumentu³⁹ i rozpoczęła prace nad własną polityką migracyjną. Prace te nie zostały jeszcze sfinalizowane. Ruchy migracyjne do Polski w ograniczonym zakresie kształtowane są przez niektóre regulacje prawne, na przykład ułatwienie legalizacyjne dla osób mających polskie korzenie oraz uproszczony – choć krótkoterminowy – dostęp do rynku pracy dla obywateli Ukrainy, Rosji, Białorusi, Gruzji, Armenii i Mołdawii (przepisy te, obowiązujące od 2006 roku, zostały w 2018 roku zaostrzone w celu ukrócenia nadużyć). Napływ migrantów ekonomicznych, którzy

³⁷ Rząd Morawieckiego przyjął w Polsce 17 tys. imigrantów i nadal przyjmuje. Szokujące dane, *Więści*24, 23.03.2019, <https://bit.ly/36rLojg>, dostęp: 27.01.2020.

³⁸ *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, dokument przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów 31.07.2012.

³⁹ Plan wdrażania dla dokumentu *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, przyjęty przez Radę Ministrów 2.12.2014.

stanowią największą grupę cudzoziemców decydujących się na pobyt w Polsce (73 procent), jest wynikiem aktywności pracodawców potrzebujących siły roboczej oraz operujących na rynku agencji pośrednictwa pracy. W pewnej mierze do wzmożenia migracji przyczyniają się także szkoły i uczelnie wyższe, otwierające się na uczniów, słuchaczy i studentów zagranicznych. Około 10 procent stanowią migracje związane z łączeniem rodzin, można więc powiedzieć, że taki odsetek migrantów przybywa ze względu na związki z mieszkańcami Polski⁴⁰. Migracji sprzyja nie tyle aktywność rządu, ile raczej dobra koniunktura gospodarcza w naszym kraju i stosunkowo liberalne przepisy w zakresie podejmowania pracy przez cudzoziemców oraz legalizacji ich pobytu. Obecne władze podejmują natomiast działania ograniczające migrację przymusową, utrudniając wjazd do Polski i składanie wniosków o udzielenie ochrony osobom szukającym azylu, mimo zobowiązań wynikających z podpisania konwencji genewskich i oraz wyroków europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wątek sprowadzania przez rząd PiS migrantów był jednym z zarzutów stawianych przez polityków związanych z Konfederacją.

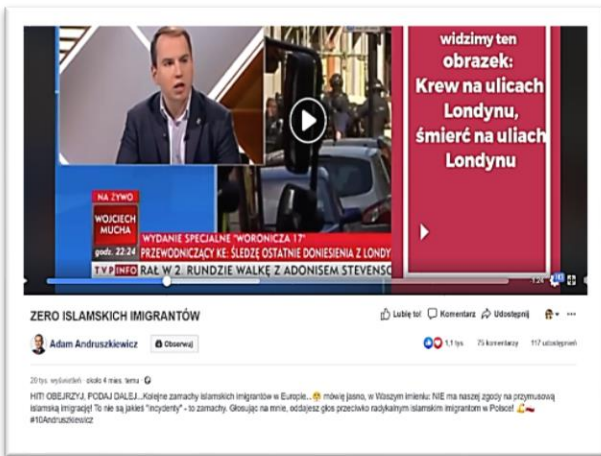
Najprzykrzejszym elementem dezinformacyjnym „afery 96” jest samo umieszczenie wątku migracji muzułmanów wśród innych „afery”, zwłaszcza tych, które faktycznie powinny budzić społeczny niepokój, jak niepublikowanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego czy nadużywanie stanowisk przez osoby publiczne. Manipulacja ta, choć przeprowadzona z zamiarem uderzenia w PiS, wpisuje się w narrację skierowaną przeciwko osobom wyznania muzułmańskiego i plasuje islam na liście zjawisk, których w Polsce nie powinno być. W budowaniu antymuzułmańskiej narracji uczestniczyli zresztą także politycy PiS, szerzący nieprawdziwe informacje i stosujący manipulację.

Obietnicą niewpuszczania muzułmanów walczyli o głosy wyborców na przykład Dominik Tarczyński⁴¹ czy Adam Andruszkiewicz. Ten drugi polityk w przeddzień ciszy wyborczej opublikował na Facebooku post o treści: *ZERO ISLAMSKICH IMIGRANTÓW HIT! OBEJRZYJ, PODAJ DALEJ...Kolejne zamachy islamskich imigrantów w Europie...🗣️ mówię jasno, w Waszym imieniu: NIE ma naszej zgody na przymusową islamską imigrację! To nie są jakieś „incydenty” – to zamachy. Głosując na mnie, oddajesz głos przeciwko radykalnym islamskim imigrantom w Polsce!* Pod postem znalazł się film zmontowany z wystąpienia Andruszkiewicza w TVP Info na tle migawek

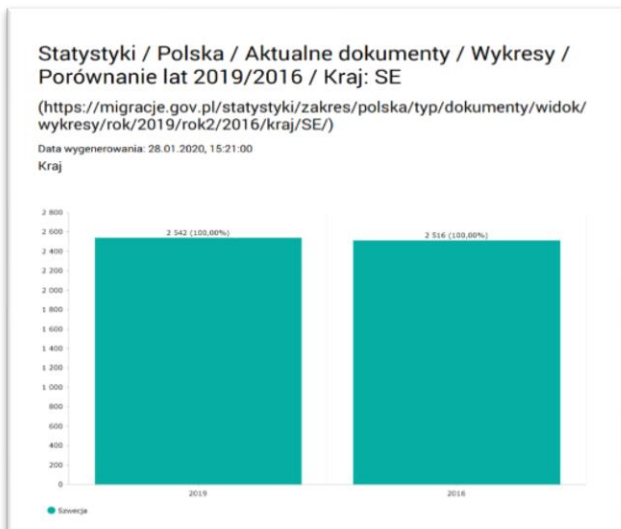
⁴⁰ Takie dane na temat proporcji powodów migracji podano w *Informacji z działalności Urzędu ds. Cudzoziemców w okresie 01.01.2019–31.12.2019* – dokumencie przekazanym HFPC według rozdzielnika przez UdSC.

⁴¹ Tomasz Stodolny, *Eurowybory. Poseł PiS Dominik Tarczyński odwiedził Bochnię*, Bochnianin.pl, 23.04.2019, <https://bit.ly/36uLSJ4>, dostęp: 27.01.2020.

z zamachu terrorystycznego. Zdjęcia przedstawiały zdarzenia sprzed kilku lat w Londynie, o czym w materiale nie wspomniano, a użycie w nim czasu teraźniejszego wywoływało u odbiorcy wrażenie, że właśnie doszło do kolejnego zamachu.

Wątki przestępczości, prób kulturowej dominacji muzułmanów oraz konfliktów społecznych w krajach z dużą liczbą imigrantów stale powracają w narracji powtarzanej ku przestrodze przed wyborem polityków mających liberalne czy też humanitarne poglądy w kwestii międzynarodowych ruchów ludności. Tego typu dezinformacje szerzyła na przykład Beata Mazurek, udostępniając opublikowany na portalu wPolityce artykuł o Szwedach, którzy rzekomo coraz częściej szukają azylu w Polsce z powodu zbyt dużej liczby muzułmanów. Europosłanka PiS skomentowała go następująco: *zamachy, wzrost przestępczości, gwałty, strach i strefy szariatu to powody, dla których Szwedzi poszukują azylu w Polsce. Takie są konsekwencje multikulturalizmu i otwartych drzwi dla imigrantów. Szwedzi uciekają ze swojego kraju, aby w Polsce znaleźć spokój i normalność. A jeszcze nie tak dawno PO chciała ich przyjąć każdą ilość –zgroza⁴².*

Doniesienia te dementował szwedzki minister sprawiedliwości Morgan Johansson, mówiąc, że to Polacy znacznie częściej wyjeżdżają do Szwecji niż odwrotnie, a prawdziwym problemem Szwecji w dziedzinie przestępczości są zagraniczne gangi, w tym także polskie, nie zaś migranci⁴³. Według polskich statystyk migracyjnych wśród osób wnioskujących o ochronę w Polsce lub ją posiadających nie ma obywateli Szwecji, a liczba mieszkających w Polsce Szwedów jest mniej więcej stała i wynosi około 2500 osób. Dane te przeczą zatem sensacyjnym doniesieniom portalu wPolityce. Nie jest również prawdą, że PO chciała przyjąć dowolną liczbę imigrantów – rząd Ewy Kopacz

⁴² Zob. <https://twitter.com/beatamk/status/1158336796494901249>, dostęp: 27.01.2020.

⁴³ Maria Glinka, *Ostra reakcja szwedzkiego ministra na słowa Beaty Mazurek*, Euractiv, 9.08.2019, <https://bit.ly/2RMNvJ8>, dostęp: 27.01.2020.

zgodził się na przyjęcie jedynie 7000 osób w ramach unijnych porozumień dotyczących rozwiązania kryzysu migracyjnego w 2015 roku.

Obraz Szwecji jako kraju cierpiącego z powodu nierozważnego przyjęcia migrantów pojawia się w dyskursie publicznym dość często – być może także dlatego, że niewiele osób zna język szwedzki i może na własną rękę zweryfikować doniesienia w tamtejszych źródłach. W związku z tym na stronie ambasady Szwecji została umieszczona po polsku informacja pod tytułem: *Jakie są fakty na temat migracji i przestępczości w Szwecji?*, w której po kolei omówione są najczęściej powtarzane stwierdzenia. W tekście zawarto oficjalne dane statystyczne, ale także przywołano konteksty pozwalające na prawidłowe zrozumienie danych (np. wysoka liczba gwałtów w Szwecji jest wynikiem tego, jakie zachowania uznawane są za gwałt oraz w jaki sposób odnotowuje się statystycznie przestępstwa; istotnym czynnikiem jest także ogólnie wysoka świadomość kobiet, sprzyjająca zgłaszaniu przez nie przestępstw o takim charakterze⁴⁴).

PODSUMOWANIE

W kampaniach wyborczych w roku 2019 dominowały tematy społeczne: przyszłość transferów socjalnych, wysokość płacy minimalnej itp. Temat migracji / uchodźstwa wyraźnie przycichł w porównaniu z 2015 rokiem, i złożyło się na to kilka powodów. Po pierwsze rząd polski nie nagłaśniał swoich działań w zakresie polityki migracyjnej i w zasadzie nie brał czynnego udziału w próbach znalezienia wspólnego dla państw Unii Europejskiej rozwiązania tzw. kryzysu migracyjnego. Nie było zatem w Polsce debaty na temat polityki migracyjnej – ani tej unijnej, ani krajowej. Temat ten nie dzieli też znacząco polityków – ugrupowania prawicowe złagodziły swoją retorykę wobec migrantów / uchodźców w porównaniu z rokiem 2015, a lewicowe właściwie w ogóle nie podejmowały tego tematu. Przyjmowanie migrantów – lub domniemana chęć ich przyjmowania – było wzajemnym zarzutem formułowanym wobec siebie przez różne ugrupowania polityczne, czemu sprzyjał brak jasno sprecyzowanej polityki migracyjnej oraz faktyczny wzmożony napływ cudzoziemców do Polski. Patrząc na temat migracji / uchodźstwa w kampaniach wyborczych 2019 roku pod kątem dezinformacji, możemy zauważyć obecność schematów narracyjnych odnoszących się do rzekomych zagrożeń związanych z migracją osób z krajów

⁴⁴ Ambasada Szwecji, *Jakie są fakty na temat migracji i przestępczości w Szwecji?*, <https://bit.ly/2RsDZvP>, dostęp: 27.01.2020.

muzułmańskich – powtarzały się zatem opowieści o wzroście przestępczości, gwałtach na Europejkach, strefach szariatu i strefach *no-go* oraz roszczeniowej postawie migrantów, pod względem zarówno ekonomicznym, jak i kulturowym. Obszarem spekulacji i przekłamań były także dane statystyczne.

Jednym z najbardziej emocjonujących przedmiotów debaty w 2019 roku była natomiast tematyka LGBT. W dyskusjach tych uczestniczyli aktorzy polityczni, przedstawiciele Kościoła, dziennikarze, a także tzw. celebryci – aktorzy, sportowcy i gwiazdy programów telewizyjnych. Stosunek do postulatów środowisk LGBT ustanowił wyraźną oś sporu, wobec której określały się poszczególne ugrupowania polityczne. Konflikt ten miał w dużej mierze charakter ideologiczny i polegał na ścieraniu się różnych światopoglądów i wizji Polski, zarówno w sferze obyczajowości czy postępowości, jak i w relacjach z Unią Europejską. Obok stwierdzeń i opinii wynikających z systemu wartości lub wiary, czyli takich, których nie można oceniać w kryteriach prawdy czy fałszu, w politycznych dyskusjach padały jednak również wypowiedzi zawierające krzywdzące stereotypy, mity i oczywiste nieprawdy – jak te mówiące o związku homoseksualizmu z pedofilią czy przedstawiające edukację seksualną jako narzędzie wpływu „homoseksualnego lobby” na orientację seksualną oraz tożsamość płciową dzieci.

Popularny w kampanii termin „ideologia LGBT” także nosił znamiona dezinformacji. Spalenie akronimu LGBT ze słowem „ideologia”, które odsyła do fałszywej świadomości oraz każe widzieć w danych przekonaniach i poglądach czyjś interes, było zabiegiem retorycznym mającym na celu zdeprecjonowanie społeczności LGBT oraz postulatów formułowanych przez jej członków lub w ich imieniu. Postulaty te dotyczą przede wszystkim równości praw i ochrony przed dyskryminacją, ale w dyskusji zwalczano je przy pomocy nieprecyzyjnego, a przy tym złowrogiego hasła „ideologia LGBT”.

Cechą wspólną narracji antymigranckich, antymuzułmańskich, antyuchodźczych i tej kierowanej przeciwko społeczności LGBT było przedstawianie tych grup jako zagrożenia dla ładu społecznego, bezpieczeństwa, kultury i tradycji Polski oraz polskiej rodziny. Niektórzy komentatorzy sceny politycznej oraz badacze kampanii wyborczych twierdzili nawet, że w 2019 roku termin „LGBT” poniekąd zastąpił złowieszczą figurę uchodźcy z roku 2015. W przeciwieństwie do uchodźców, społeczność LGBT – faktycznie obecna i sprawnie zorganizowana – miała jednak możliwość mówienia za siebie w swojej sprawie, a także sięgania po środki prawne (np. w kwestii dystrybucji wlepek z hasłem *Strefa wolna od LGBT*). Formułowane przez nią postulaty zostały włączone do programów wyborczych ugrupowań politycznych startujących w wyborach i były otwarcie popierane przez część polityków, dziennikarzy oraz osoby publiczne. Migranci i uchodźcy z wielu względów nie mają obecnie w Polsce takiego zaplecza społecznego i politycznego. Ważne kwestie dotyczące tych grup, takie jak dyskryminacja, wykorzystywanie pracowników, zbyt mocne przywiązanie pracownika cudzoziemskiego do pracodawcy, czy

wreszcie praktyka utrudniania złożenia wniosku o status uchodźcy, nie są przedmiotem dyskusji pomiędzy politykami. Dlatego też w kampanii wyborczej temat migracji i uchodźstwa został w zasadzie ograniczony do deklarowania przez prawicowych kandydatów niezgody na przyjmowanie muzułmanów oraz „nielegalnych” migrantów (co dla części polityków oznaczało także osoby szukające azylu), bez równoważnej kontrnarracji ze strony pozostałych aktorów życia publicznego.

PRAWA CZŁOWIEKA POTRZEBUJĄ SWOICH OBROŃCÓW

HUMAN RIGHTS NEED THEIR DEFENDERS

DOŁĄCZ DO INICJATYWY HELSIŃSKIEJ

JOIN THE HELSINKI INITIATIVE

Helsinki Fundacja Praw Człowieka od 1989 roku konsekwentnie broni ofiar naruszeń praw człowieka przed każdą władzą. Dołącz do nas, dołącz do Helsińskiej Inicjatywy dla Praw Człowieka.

Since 1989, the Helsinki Foundation for Human Rights has steadily defended victims of human rights violations against authority. Join us, join the Helsinki Initiative for Human Rights.

HEL SI Ń SK A

INICJATYWA

DLA PRAW CZŁOWIEKA

W Inicjatywie Helsińskiej wspólnie zadamy o to, by prawa człowieka zajęły należne im miejsce w [dyskusji publicznej](#), by taka rozmowa toczyła się także lokalnie i by wychodziła od rzetelnej, świeżej informacji, wyników badań, ludzkiego doświadczenia lub dobrego dokumentalnego kina.

W ważnych sprawach, takich jak obserwacja mowy nienawiści w kampanii wyborczej czy rozpraw sądowych dotyczących protestów wyborczych, zapraszamy Cię do udziału w [akcjach mobilizacyjnych](#) Inicjatywy.

Możesz nas wspierać w działaniu, możesz też [wspierać nas finansowo](#), w szczególności poprzez składki członkowskie.

As part of the Helsinki Initiative, together we will help assure that human rights assume their rightful place in [public discourse](#) and that this discussion will also take place on the local level while drawing on reliable, current information, research, human experience or quality documentary cinema.

In important matters, such as observation of hate speech in election campaigns or court hearings concerning election protests, we invite you to participate in the [Initiative's mobilization](#) campaigns.

You can support us in action, you can also [support us financially](#) through membership fees.

WYBIERZ NAJDOGODNIEJSZĄ DLA SIEBIE FORMĘ ZAANGAŻOWANIA I DOŁĄCZ DO NAS JUŻ DZIŚ!

CHOOSE THE FORM OF ENGAGEMENT THAT IS MOST CONVENIENT FOR YOU AND JOIN US TODAY

RAZEM MOŻEMY WIĘCEJ / TOGETHER WE CAN DO MORE

